

Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity

Katedra pedagogiky a psychologie
Studium učitelství pro mateřské školy

Dvojjazyčná výchova dětí předškolního věku

Bakalářská práce

2010

Vedoucí práce: prof. Dr. Gabriel Švejda, CSc.

Autor práce: Daniela Sobotková

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně pouze s použitím uvedených pramenů.

V Českých Budějovicích 23.6.2010

Děkuji vedoucímu bakalářské práce prof. Dr. Gabrielu Švejdovi CSc. za vedení,
cenné rady a připomínky při zpracování mé bakalářské práce.

Abstrakt:

Bakalářská práce Dvojjazyčná výchova dětí předškolního věku se zaměřuje na fenomén, který je ve světě zcela běžný, ale v naší republice se rozšiřuje až v posledních desetiletích. Děti vyrůstající v prostředí, kde každý z rodičů hovoří jiným jazykem mají ve svém vývoji řadu specifik, ale i shodných momentů, stejně jako děti, které jsou vychovávány jako monolingvní. Tato bakalářská práce tedy mapuje zejména rozdíly, které bilingvní výchova dítěte přináší.

Klíčová slova: dvojjazyčnost, bilingvní výchova, vývoj řeči, strategie dvojjazyčné výchovy

Abstract: The Bilingual Education of preschool children

Bachelor theses The Bilingual education of preschool age children target the phenomenon, which is wholly ordinary in the world, but in over Republic is diffused in the last decades. The children enate in atmosphere, where every one of parents is speaking of other language, having in their evolution not a few specifics, but constant moments too, as well as the monolingual children.. This bachelor these shows differences especially, which brings the bilingual education .

Keywords: bilingualism, bilingual education, evolution of speech, strategy of bilingual education

Obsah:

ÚVOD	8
1. ŘEČ A JAZYK	10
1.1 Vývoj řeči a přístupy k němu	11
1.2 Fáze při osvojování si jazyka	11
1.3 Důležité faktory při vývoji řeči	14
2. DVOJJAZYČNOST	16
2.1 Definice dvojjazyčnosti	16
2.1.1 Kritérium původu	16
2.1.2 Kritérium kompetence	16
2.1.3 Kritérium používání	17
2.1.4 Kritérium identifikace	17
2.2 Dělení dvojjazyčnosti	18
2.3 Výzkum dvojjazyčnosti	19
3.DVOJJAZYČNOST A JEJÍ SPECIFIKA PŘI VÝCHOVĚ A VÝVOJI DÍTĚTE	21
3.1 Vývoj verbálních schopností	21
3.2 Fáze jazykového vývoje bilingvních dětí	22
3.3 Typy bilingvních dětí podle času, kdy se začínají učit druhý jazyk	24
3.4 Dvojjazyčné vzdělávání	25
3.5 Přepínání kódů	27
3.6 Míchání jazyků	27
3.7 Tiché období	28
4. STRATEGIE PŘI VÝCHOVĚ DĚTÍ VE DVOJJAZYČNÉ RODINĚ	29
4.1 Typologie dvojjazyčných rodin	30

4.2 Typy strategií	30
4.2.1 Jeden člověk jeden jazyk	31
4.2.2 Jeden jazyk doma, druhý mimo domov	31
4.2.3 Nejdříve jeden jazyk, druhý později	32
4.2.4 Od narození střídání obou jazyků	32
4.2.5 Závislost jazyka na čase	32
4.3 Dítě neodpovídá „správným“ jazykem pro danou situaci	33
4.4 Možné komplikace a výhody výchovy ve dvojjazyčné rodině	34
ZÁVĚR	38
SEZNAM ZDROJŮ.	39

Úvod

V České Republice, kde je víceméně používán jen jeden jazyk se fenomén dvojjazyčnosti (bilingvismu) jeví spíše jako něco ojedinělého. Ve světě však existuje mnohem více jazyků než zemí, a proto je zřejmé, že značná část lidstva vyrůstá ve dvoj či vícejazyčném prostředí. Pro příklad nemusíme chodit daleko, v některých státech Evropy, jako je například Belgie či Švýcarsko tento fenomén zahrnuje dokonce většinu obyvatel.

Nejčastější důvody bilingvismu je smíšené manželství, ve kterém partneři hovoří každý svým rodným jazykem nebo přestěhování rodiny do státu, ve kterém se hovoří jiným jazykem. Bilingvismu se tak často stává nejen volbou, ale i nutností a nejsou ojedinělé ani případy, kdy je dítě vychováváno dvojjazyčně i v rodinách, kde ze stejného jazykového prostředí pochází oba rodiče. To je typické zejména tam, kde se rodiče přestěhují za prací, v rodině je používán ke komunikaci jeden jazyk, ale v mateřské či základní škole nebo v jiných každodenních situacích se dítě setkává s jazykem dané země.

V zahraničí je fenoménu bilingvismu věnována velká pozornost, vychází mnoho odborných publikací a vzniká také mnoho studií a výzkumů na toto téma. V České republice kde se, jak již bylo řečeno, se s bilingvismem setkáváme spíše výjimečně, není problematika bilingvismu příliš častým předmětem výzkumu, a proto i publikace na toto téma se k českým zájemcům dostávají ze zahraničí buď v originále nebo jako v překladu.

V době globalizace, kdy mezinárodní komunikace, otevírání hranic, rozšiřování trhu a nové pracovní možnosti nabývají nových rozměrů, se však i v České republice stává bilingvismus častějším jevem.

Protože, jak jsem již uvedla, není v České republice, podle mého názoru bilingvismu věnován dostatečný zájem, přestože je to téma jistě hodné pozornosti, rozhodla jsem se zaměřit se ve své bakalářské práci právě na tuto problematiku, se kterou mám zkušenosti i díky mému pobytu v zahraničí.

Problematika bilingvismu by si pro svou obsáhlost a různorodost názorů vyžadovala značně širší prostor než jaký může být poskytnut v mé bakalářské práci. Snažila jsem se zde zmapovat nejčastější problémy, výhody a nevýhody, ale i metody práce a výchovy s dětmi, které vyrůstají v dvojjazyčném prostředí.

1. Řeč a jazyk

Nezbytným předpokladem komunikace jedinců ve společnosti je řeč, ze které díky uspořádání a jasně daným pravidlům vychází jazyk. V této kapitole se tedy zaměřím na definici řeči a jazyka a dále na různé přístupy k vývoji řeči a na faktory, které vývoj řeči ovlivňují.

„Řeč je obecná lidská biologická vlastnost, která umožňuje člověku prostřednictvím kódování a dekodování (zvukově, písemně, neverbálně) předávat informace“.¹ Určitá společenská skupina užívá verbální formu řeči, která má určitou formu a nazýváme ji jazyk.² Sternberg popisuje jazyk jako „užívání organizovaných prostředků kombinace slov za účelem dorozumívání“.³

„Řeč je tvořena systémem znaků, tj. jevů, které v mysli zastupují jiné jevy. Jazykový znak tvoří slovo, které má stránku smyslovou a obsahovou.“⁴ Slova do vět jsou spojovány způsobem, který nazýváme syntax. Při tvoření vět a především při porozumění má značný vliv také kontext (pokud neznáme kontext, nemusíme větu nebo delšímu projevu porozumět ani když jazyk ovládáme dobře). Jazyková intuice nám pomáhá při správném vnímání gramatiky. Díky ní ve vlastním jazyce poznáme gramatickou správnost a další náležitosti ve větě.⁵

---

¹Srov. ŠULOVÁ, L. *Specifický vliv otcovské a mateřské mluvy v počátcích řečového vývoje*. Československá psychologie, 50, 4, s. 327 – 342.

² Srov. NAKONEČNÝ, M. *Encyklopedie obecné psychologie*. Praha: Academia, s. 283

³ Srov. STERNBERG, J. *Kognitivní psychologie*. Praha: Portál, s. 318

⁴ Srov. NAKONEČNÝ, M. *Encyklopedie obecné psychologie*. Praha: Academia, s. 283

⁵ Srov. STERNBERG, J. *Kognitivní psychologie*. Praha: Portál, s. 318
ATKINSON, E. *Psychologie*. Praha: Portál

1.1 Vývoj řeči a přístupy k němu

Dítě se ve věku od dvou do šesti let učí podle Chomského v průměru jedno slovo za hodinu a stačí, aby ho slyšelo jen jednou i ve ne zcela jasném kontextu. Přestože toto tvrzení je do značné míry považováno za metaforické, Chomský i další autoři se přiklání ke geneticky vrozené dispozici k řeči.⁶

Druhým přístupem, jehož představitelem je např. Skinner se přiklání k důležitosti operativního podmiňování při osvojování řeči. Učení se jazyku je v tomto přístupu chápáno jako vytváření soustavy návyků řečového chování.⁷

Naproti tomu Lieberman tvrdí, že řeč jako složitý komplexní systém není v mozku nikde pevně lokalizován. Při svém tvrzení vychází především z poznatků neurovědy.

Většina dřívějších hypotéz vycházel tedy většinou z toho, že řeč je podmiňována buď sociálně nebo biologicky. V současné době je však, vzhledem k vývoji poznání, chápán vývoj řeči spíše jako interakce podnětů z okolí a vrozených předpokladech dítěte.⁸

1.2 Fáze při osvojování si jazyka

Při rozvoji mluvení hrají důležitou úlohu dva faktory. Tím prvním je svalová obratnost. Druhým faktor, který ovlivňuje mluvení je schopnost a návyk používat slova ve vhodných situacích, při správných příležitostech. I zde, jako ostatně při každém učení, hrají roli principy slasti a bolesti. Použije-li dítě zvuk (slovo) ve správné situaci, vyvolá to u okolí (rodičů) radost. Dítě se tedy učí používat v pravý čas zvuky přiměřené přítomným objektům. Za čas se naučí používat stejné zvuky

---

⁶ Srov. VYBÍRAL, Z. *Psychologie lidské komunikace*. Praha: Portál, s.991 – 92

⁷ Srov. ŠULOVÁ, L. *Specifický vliv otcovské a mateřské mluvy v počátcích řečového vývoje*. *Československá psychologie*, 50, 4, s. 327 – 342.

⁸ Tamtéž.

(slova) i v situaci, kdy dané objekty přítomné nejsou, ale dítě si je přeje. Jména objektů jsou tedy pak navozovány nejen při jejich přítomnosti, ale i tehdy, když na ně myslíme.⁹

Dannett se pokusil při zkoumání vývoje jazyka u dětí určit následující fáze, které jsou však, i podle tvrzení jeho samého, jen hypotetické:

- Fáze první: slova jsou pro malé dítě nejprve jen slyšitelné zvuky.
- Fáze druhá: tyto zvuky se opakují ve stejných situacích.
- Fáze třetí: dítě začne zvukově napodobovat, přičemž nemá ponětí, co tato slova znamenají. Často mluví samo k sobě a naučená slova si dokola opakuje.
- Fáze čtvrtá: dítě již umí slova vyslovit ve správném kontextu¹⁰

Russell uvádí, že dítě si musí osvojit čtyři základní schopnosti v tomto pořadí:

- porozumět slyšenému slovu za přítomnosti objektu
- porozumět slovu za nepřítomnosti objektu
- promluvit slovo za přítomnosti objektu
- promluvit slovo za nepřítomnosti objektu¹¹

Předřečový vývoj dítěte začíná již v novorozeneckém období, kdy se řeč jako taková ještě nerozvíjí, ale dítě je již schopné reagovat na některé podněty. Pro další rozvoj jazyka je důležitá i neverbální komunikace, jejíž první projevy lze v tomto období také vypořadovat. U novorozence můžeme vypořadovat reakce na různé sluchové podněty, přičemž některé jsou jím preferovány (např. hlas matky).¹² V pozdější fázi tohoto období lze vypořadovat i snahu novorozenců zaujmout takovou polohu, ze které je pro ně matčin hlas lépe slyšitelný.

---

⁹ Srov. RUSSELL, B. *Zkoumání o smyslu a pravdivosti*. Praha: Academia, s. 75

¹⁰ Srov. DANNETT, D.C. *Druhy myslí. K pochopení vědomí*. In. VYBÍRAL, Z. *Psychologie lidské komunikace*. Praha: Portál, s. 92

¹¹ Srov. RUSSELL, B. *Zkoumání o smyslu a pravdivosti*. Praha: Academia, s. 90

¹² Srov. ŠULOVÁ, L. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Karolinum.

Kojenec, tedy dítě od 4-6 týdnů života do konce prvního roku života, už dokáže nejen rozeznat lidský hlas od jiných zvuků, ale dokáže i zdroj zvuků opět lokalizovat (tato schopnost vymizí do přibližně dvou měsíců od narození a za další zhruba dva měsíce se opět objeví).¹³ V tomto období dochází ke značnému rozvoji dítěte zejména ve schopnosti porozumět řečovému projevu, který se vyvíjí dříve, než aktivní používání řeči. Žvatláni typické pro toto období však na jeho konci získává typickou řečovou intonaci a začínají se objevovat první kombinace slabik a posléze první slova.¹⁴ Použití prvních slov je u většiny dětí velmi podobné, přičemž nezáleží na tom, kterým jazykem mluví. Děti nejčastěji mezi prvními označují členy rodiny (případně jejich jména), dále používají označení běžných předmětů, které často užívají, zvířata, slova označující nějakou činnost případně vlastnosti.¹⁵

Batolecí období, které zařazujeme mezi první až třetí rok života dochází k velkému rozvoji slovní zásoby aktivní i pasivní. Hraje zde roli značná motivace dítěte pro to, aby komunikace s dospělými byla co nejefektivnější. Komunikace je pro dítě cílem i prostředkem pro sociální přizpůsobování. Významný vliv zde má opět prostředí, ve kterém dítě vyrůstá. Vrozené dispozice k osvojení řeči musí být doplňovány zkušeností a učením. Dítě stále napodobuje zvuky, které kolem sebe slyší, ale zároveň si s řečí hraje, skládá zvuky i slova.¹⁶ Schopnost porozumění (receptivní řeč) je stále větší než schopnost se vyjádřit (expresivní řeč), slovní zásoba je velmi individuální, dítě však většinou již dokáže správně pojmenovat některé aktivity, rozumí zákazům a určí některé části těla.¹⁷ Vzhledem k tomu, že dítě ještě nemá dostatečnou slovní zásobu, rozšiřuje použití jednoho slova na více objektů nebo činností s podobnými znaky. V tomto období dochází, zejména mezi druhým a třetím rokem ke značnému rozvoji slovní zásoby a zároveň se zde objevují počátky schopnosti skládat slova do vět. Věty jsou z počátku dvou až tříslavné, později víceslavné a klem 30.měsíce se objevuje i snaha slova ve větách ohýbat. Také se po

---

¹³ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. Praha: Portál

¹⁴ Srov. ALLEN, E.K., MAROTZ, R.L. *Přehled vývoje dítěte od prenatálního období do 8 let* Praha: Portál

¹⁵ Srov. LYNCH, CH., KIDD, J. *Cvičení pro rozvoj řeči*. Praha: Portál

¹⁶ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. Praha: Portál

¹⁷ Srov. ŠULOVÁ, L. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Karolinum. 2005.

druhém roce života objeví schopnost dítěte používat zájmeno „já“. Do té doby o sobě mluví pouze ve třetí osobě.

Základy dospělé struktury jazyka a syntaxe získávají děti kolem čtvrtého roku života. Dochází k dalšímu výraznému rozvoji slovní zásoby, který souvisí i s tím, že většina dětí rozšiřuje své sociální prostředí z rodiny na mateřskou školu, případně na další osoby, které o něj pravidelně pečují v nepřítomnosti rodičů.

1.3 Důležité faktory při vývoji řeči

Jak jsem již uvedla dříve, různé teorie o vývoji řeči se přiřklánějí k různým názorům na to, co tento vývoj ovlivňuje. Někdy jsou zdůrazňovány vrozené faktory, jindy podmiňování či napodobování. Neméně důležitá jsou také genetické dispozice. Pro rozvoj řeči dítěte je v neposlední řadě také důležité rodinné prostředí, kdy rodiče i pečovatelé v různých situacích používají adekvátní výrazy a s dítětem hodně a často komunikují.

Komunikační styl rodičů je tedy jedním z nejdůležitějších faktorů. Záleží nejen na frekvenci mluvy, ale také na formě komunikace. Podle toho jaký kognitivní styl a strategii učení pečovatelé (matky) preferují, lze rozlišit dva jazykové styly:¹⁸

- *Kognitivní, referenční styl* – je zaměřený na popis reality, u dětí převažují podstatná jména a adjektiva
- *Expresivní, emotivně- regulační styl* – zaměřený na sociální aktivitu a mezilidské vztahy, děti používají častěji slova, jimž jsou vyjadřovány pocit, příkazy, zákazy, vztahy atd.

Rodiče se také snaží intuitivně přizpůsobit úrovni dítěte a proto se u nich objevuje specifická, na dítě zaměřená řeč.¹⁹ Další rozdíl je také mezi samotnou mluvou otce a matky. Otec častěji používá méně obvyklá slova a dítě proto musí

---

¹⁸ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. Praha: Portál

¹⁹ Srov. DITRICOVÁ, J., PAPOUŠEK, K. a kol. *Chování dítěte raného věku a rodičovská péče*. Praha: Grada

vyvinout větší úsilí, mluva otce je pro něj náročnější, povzbuzuje ho to však k větší snaze o porozumění. Naopak matčina řeč je pro dítě jednodušší a srozumitelnější, protože matka je většinou citlivější na řečovou úroveň dítěte. Přesto u obou rodičů dochází k přizpůsobování řečové úrovni dítěte.²⁰

Ideální případ

Všeobecně platí, že čím dříve přijde dítě do styku s jazykem, tím lépe. Ideální případ nastává, pokud dítě žije s rodiči, z nichž každý mluví jiným jazykem. Je pak nutné začít na dítě mluvit co nejdříve a v obou jazycích. Dítě je vnímá, vstřebává jejich strukturu a zvuk a učí se je bezděčně každý den. Nemusíme se bát, že zpočátku plete oba jazyky dohromady. Je to fáze přechodná a od druhého roku života dítě začne oba jazyky vědomě oddělovat a rozlišovat. Takových ideálních případů sice přibývá, ale každý nemá možnost žít ve dvojjazyčné rodině. Existuje názor, že dítě z takové rodiny může trpět krizí identity – například pochází-li z česko-německé rodiny, pak pro Čechy je Němec a pro Němce zase Čech. Názor autora ovšem je takový, že je to vždy na rodičích, jak vysvětlí tuto situaci dítěti, jak ho naučí s ní žít a především jak ho naučí udělat z takové situace jednoznačnou výhodu. Pokud jsou podmínky takového stavu optimální, je možné, že děti budou dříve mluvit, budou lepší v řešení úkolů a budou kreativnější, lépe si zapamatují a odliší, budou prostě nejen jazykově schopnější.²¹

---

²⁰ Srov. ŠULOVÁ, L. *Specifický vliv otcovské a mateřské mluvy v počátcích řečového vývoje*. Československá psychologie, 50, 4, s. 327 – 342

²¹ Dostupné na WWW: <http://vyuka.jazyku.cz/1.php?id=186>

2. Dvojjazyčnost

2.1 Definice dvojjazyčnosti

V literatuře lze nalézt mnoho definic dvojjazyčnosti (bilingvismu), neboť odborníci nahlíží na bilingvismu z několika různých úhlů pohledu. Nejběžnější je dělení podle čtyř kritérií, jejichž autorem je finská jazykovědkyně T. Skutnabb-Kangas. Tato čtyři kritéria jsou *kritérium původu, kompetence, používání a identifikace*.²²

2.1.1 Kritérium původu

Zde hovoříme o tom, že dítě je vychovááno v rodině, kde se na výchově podílí oba rodiče a ke komunikaci s dítětem používají svůj mateřský jazyk. Jsou tedy oba rodilí mluvčí a dítě se tak učí jazyk od nich obou a používá oba jazyky jako svůj mateřský jazyk.

2.1.2 Kritérium kompetence

Toto kritérium můžeme charakterizovat z několika různých pohledů. Dítě vychovávané v dvojjazyčné rodině ovládá oba jazyky jako jazyky rodné, ovládnutí jazyků je aktivní a kompletně vyrovnané. Může však také nastat stav, kdy dítě jeden z jazyků ovládá jen částečně a také ovládnutí gramatické struktury druhého jazyky je jen částečné. Třetí situací je stav, kdy dítě jazyku rozumí, ale není jím schopno mluvit.

---

²² Srov. SKUTNABB-KANGAS, T. *Bilingualism or Not: The Education of Minorities*. Clevedon, s. 81-89

Všechny tyto aspekty souvisí se způsobem výchovy, s tím, jak spolu komunikují rodiče vzájemně a v neposlední řadě s tím, v jakém jazyce komunikuje širší okolí dítěte. V pozdějším období vývoje dítěte záleží také na tom, v jakém jazyce je vzděláváno v mateřské a především v základní škole. Zde hraje velkou roli to zda, rodiče vzdělávají dítě v gramatických pravidlech druhého jazyk i doma, nebo zda s dítětem ve druhém jazyce jen komunikují. V tom případě dítě sice druhým jazykem gramaticky správně komunikuje a je schopné se poměrně přesně vyjadřovat, chybí zde však teoretické znalosti gramatiky daného jazyka. Víím z vlastní zkušenosti, že v tomto případě dochází ve vzdělávacím procesu k situacím, kdy například písemný projev dítěte je na stejné úrovni jako písemný projev žáků, kteří se danému jazyku učí jako cizímu.

2.1.3 Kritérium používání

V této definici se hovoří o střídavém užívání více jazyků jedním mluvčím. Úzce souvisí s kritériem kompetence.

2.1.4 Kritérium identifikace

Tato definice vychází z toho, zda se mluvčí identifikuje s oběma jazyky, jazykovými komunitami i jejich kulturou a zda je mluvčí při používání druhého jazyka rodilými uživateli akceptován.

Z výše uvedených definic vyplývá, že vymezení bilingvismu může být velmi široké a může zahrnovat v podstatě každého člověka, který se s cizím jazykem nějakým způsobem setkal nebo naopak velmi úzké, zahrnující jen malou skupinu mluvčích.

Je zřejmé, že není jednoduché a snad ani prakticky možné utvořit jedinou generalizující definici námi sledovaného pojmu, která by uchopovala danou problematiku v celé její šíři a nahlížela ji ze všech úhlů pohledu, aniž bychom se

dopouštěli značných zjednodušení. Není to ostatně ani cílem této práce. Pro zajímavost však přeci jenom uvedme jednu z definic, pokoušející se o výstižnost:

„Bilingvální mluvčí je někdo, kdo je schopen užívat dvou (nebo více) jazyků v jednojazyčných nebo v dvojjazyčných komunitách v souladu se sociokulturními požadavky těchto komunit (či mluvčího samotného) na jedincovu komunikační a kognitivní kompetenci na stejné úrovni jako rodilí mluvčí, a zároveň někdo, kdo je schopen se jednoznačně identifikovat s oběma (či se všemi) jazykovými skupinami (a kulturami) či jejich částmi.“²³

2.2 Dělení dvojjazyčnosti

Dvojjazyčnost je vzhledem k různému chápání tohoto pojmu dělena na různé typy, které opět vychází z různých kritérií. Vezmeme-li jako kritérium jazykovou kompetenci, můžeme rozdělit dvojjazyčnost takto:

- s dominancí jednoho jazyka – při porovnání úrovně ovládnutí obou jazyků jedincem zjistíme, že jeden jazyk je ovládnut podstatně lépe než druhý
- vyvážená dvojjazyčnost – oba jazyky jedinec ovládá na stejné úrovni

Pokud bychom vzali do úvahy jako hodnotící faktor čas (myšleno věk, ve kterém je dítě dvojjazyčnosti vystaveno) lze rozdělit dvojjazyčnost tímto způsobem:

- simultánní dvojjazyčnost - dítě se učí oba jazyky současně před třetím rokem života
- sekvenční dvojjazyčnost – druhý jazyk se dítě učí až po osvojení prvního jazyka

Z hlediska toho, jakým způsobem se dítě jazyk naučilo lze dvojjazyčnost rozdělit ještě následovně:

- přirozená – jedinec se jazyk naučí v přirozeném dvojjazyčném prostředí

---

²³ Srov.: SKUTNABB-KANGAS, T. *Bilingualism or Not: The Education of Minorities*. Clevedon, s.90

- sekundární (umělá) – je výsledkem vyučování ve škole²⁴

Podíváme-li se na dvojjazyčnost širším úhlem pohledu, lze již hovořit o dvojjazyčnosti:

- společenské – v zemích (oblastech), kde populace hovoří dvěma jazyky v každodenním životě (např. Belgie)
- individuální - schopnost jedince osvojit si a používat dva jazyky

2.3 Výzkum dvojjazyčnosti

Problematikou dvojjazyčnosti resp. vícejazyčnosti se zabývala řada odborníků již od počátku 20. století.

Poprvé se o tzv. bilingvním dítěti hovořil ve své práci Ronjat již v roce 1913. Od tohoto autora pochází i termín „Grammontovo pravidlo“, které se dodnes používá jako Metoda OPOL (tedy jeden člověk jeden jazyk), o které budu hovořit v další části své práce.²⁵

Autoři ve 20. a 30. letech, kteří se problematice dvojjazyčnosti věnovali, vnímali dvojjazyčnost spíše jako negativní vliv při vývoji jedince. Dále pak až do padesátých let probíhali výzkumy v této oblasti. Spolehlivost testování však byla spíše problematická.

Další významnou osobností zabývající se dvojjazyčností byl Leopold. V letech 1939 – 1949 popsal u svých dcer vývoj řeči.

---

²⁴ Srov. ŠTEFÁNIK, J. *Bilingvizmus*, dostupné na <http://staryweb.fphil.uniba.sk>

BARRON-HAUWAERT, S. *Language Strategies for Bilingual families: The One-Parent-One-Language Approach*. New York: Multilingual Matters Ltd.

²⁵ Srov.: BARRON-HAUWAERT, S. *Language Strategies for Bilingual families: The One-Parent-One-Language Approach*. New York: Multilingual Matters Ltd. 2004

GENESE, F. *Bilingual First Language Acquisition in Perspective*. In McCardle, P., Hoff, E., *Childhood Bilingualism. Research on Infancy through School Age*. Clevedon: Multilingual Matters Ltd. 2006

K posunu ve výzkumu této oblasti došlo však až v 70. letech, kdy se zájem postupně přesouval od výzkumu osvojování jednoho jazyka k výzkumu dvojjazyčnosti.

Většina výzkumů, která byla provedena v této době se věnuje nejen výzkumu jazyka, ale i vlivu dvojjazyčnosti na dítě. Tyto výzkumy byly prováděny jako dlouhodobé pozorování jednoho nebo více dětí, většinou však šlo o vlastní děti autorů.²⁶

V 90. letech a v letech následujících pokračují tyto případové studie, zaměřují se však stále více na zkoumání různých oblastí dvojjazyčnosti, např. specifika vývoje řeči, jazykového vědomí, překladatelských schopností, fonologické stránky jazyka atd. Poznatky pochází z výzkumu především anglicky mluvících dětí.

Na rozdíl od zahraničního výzkumu není v České republice věnována problematice dvojjazyčnosti velká pozornost. Věnuje se jí například Šulová, na Slovensku se výzkumu dvojjazyčnosti věnuje Štefánik.

---

²⁶ Srov.: BARRON-HAUWAERT, S. *Language Strategies for Bilingual families: The One-Parent-One-Language Approach*. New York: Multilingual Matters Ltd. 2004

3. Dvojjazyčnost a její specifika při výchově a vývoji dítěte

Řečový vývoj dětí používajících jeden jazyk a dětí bilingvních je velmi podobný, najdeme zde však určité odlišnosti. V další kapitole bych se ráda věnovala již jen období předškolního věku, kdy je jazykový vývoj dětí nejmarkantnější.

3.1 Vývoj verbálních schopností

Komunikativní kompetence se v předškolním věku zdokonalují, samozřejmě však na úrovni odpovídající vývojovému stupni dítěte. Zdokonalení je podmíněno rozvojem nervové soustavy a úrovni jeho myšlení. Významným ukazatelem rozvoje je nárůst slovní zásoby. Ve třech letech se rozsah slovní zásoby pohybuje mezi 900 – 1500 slovy, v šesti letech mezi 3000-5000²⁷.

Verbální schopnosti se rozvíjejí například nápodobou, jejímž zdrojem je komunikace starších dětí nebo dospělých. Dítě si však vybírá pouze slova či slovní spojení, která jsou pro ně subjektivně důležitá nebo ta, která jsou zajímavá. Dítě se nachází v takzvaném druhém ptacím období, kdy se často setkáváme s otázkou typu „proč“. Toto období plní nejen funkci rozšíření slovní zásoby a znalostí, ale také pomáhá dítěti chápat komplexnější vztahy mezi předměty a mimo jiné rozvíjí správné vyjadřování. V dětském projevu se obecně setkáváme s agramatismy a dalšími nepřesnostmi. Především se tu objevuje komolení slov a obtíže v artikulaci, které se postupem času upraví. Nejprve dítě mluví jen na úrovni slov, později slovních spojení, zapojuje slovesa, následují krátké věty a nakonec souvětí. Předškolní děti mají problémy při vyjádření složitějších událostí z hlediska pojmů i času. Významnou složkou vývoje je takzvaná egocentrická řeč, která je vázána spíše na myšlení než na komunikaci s jiným člověkem.²⁸

---

²⁷ Srov. : DITRICOVÁ, J., PAPOUŠEK, K. a kol. *Chování dítěte raného věku a rodičovská péče*. Praha: Grada

²⁸ Srov.: VÁGNEROVÁ, M. *Dětství* in *Vývojová psychologie I dětství a dospívání*. 1. vydání.

„Egocentrická řeč může mít různý význam:

- Expresivní- dítě bez ohledu na potenciální posluchače vyjadřuje slovně své pocity.
- Regulační- předškolní děti řídí takovým způsobem své vlastní jednání. Dělají to obdobně, jako by to činili jejich rodiče. Dávají si různé pokyny, připomínají si, co mají nebo nesmějí dělat.
- Kognitivní- egocentrická řeč může fungovat jako prostředek uvažování, dítě komentuje své jednání a to mu pomáhá pochopit situaci. Verbální komentář usnadňuje i zapamatování“ .²⁹

Egocentrická řeč se postupně zvnitřňuje, takže klesá potřeba artikulované řeči. Později je dítě schopno rozlišovat mezi komunikací s vrstevníky, dospělými nebo mladšími dětmi. Upravují své vyjadřování. Při komunikaci s dospělými jednájí zdvořile, s vrstevníky komunikují často pomocí specifických výrazů, při komunikaci s menšími dětmi se snižují na jejich komunikační úroveň .³⁰

3.2 Fáze jazykového vývoje bilingvních dětí

Jazykový vývoj můžeme u bilingvních dětí dle Šulové a Rileyho rozdělit do následujících fází:

1. fáze- je charakteristická vyslovováním samostatných slov, později více slov, které jsou směsicí obou jazyků. Dítě ještě není schopno od sebe jazyky odlišit, a proto používá oba. Toto období trvá zhruba do dvou let dítěte.

Praha : Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8.

²⁹ Srov.: VÁGNEROVÁ, M. *Dětství in Vývojová psychologie I dětství a dospívání*. 1. vydání.

Praha : Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8.

³⁰ Srov.: LANGMEIER, L., LANGMEIER, M., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie s úvodem do vývojové neurofyziologie*. Praha : H&H, 1998. ISBN 80-86022-37-4.

2. fáze- dítě si začíná uvědomovat, že může mluvit dvěma různými jazyky. Stále ale dochází k míšení jazyků vzhledem k tomu, že dítě nemá v obou jazycích stejnou slovní zásobu, nemůže pro určité pojmenování najít synonymum v druhém jazyce. Proto se setkáváme s větami v jednom jazyce, do kterého je včleněno slovo z jazyka jiného. Dítě může pro určitý předmět použít označení spojené z obou jazyků. Gramatika v obou jazycích v tomto období však bývá nerozlišovaná a dítě používá jeden typ gramatiky. Začíná také přisuzovat osobě, s kterou mluví, určitý jazyk. Proto je důležité dodržovat řád v tomto pojetí, aby nedošlo k chaotickému přeskokování z jazyka do jazyka.

3. fáze- dítě dokáže jazyky zřetelně odlišit, gramatika je taktéž rozdělena podle jazyků. V tomto období dítě volí konkrétní jazyk podle toho, s kým v daný okamžik hovoří.³¹ Tato fáze vývoje trvá různě dlouhou dobu, zpravidla bývá završena kolem čtvrtého roku života dítěte, ale záleží na jeho schopnostech, postoji rodičů a inteligenci.

Přechod z jedné fáze do druhé není nijak striktně zakotven. Na vývoji řeči dítěte se podílí jeho jazykové prostředí, jeho vlastní inteligence a na tom jak často a jak intenzivně se dítě dostane do kontaktu s rodilými mluvčími daného jazyka.³²

Srovnáním vývoje řeči dětí, které používají jen jeden jazyk a dětí vyrůstajících ve dvojjazyčném prostředí ukazují, že jejich slovní zásoba a řečový vývoj vůbec je srovnatelný. Není tedy pravdou, že by dvojjazyčnost měla za následek opoždění řečového vývoje, menší slovní zásobu atd. Rozdíly, které se mezi dětmi v řečovém vývoji vyskytují nemůžeme tedy připisovat jazykovému prostředí. Záleží spíše na intelektu dítěte, jeho sociálním prostředí a fyzických předpokladech. Individuální rozdíly se vyskytují ve stejné míře u dětí monolingvních i bilingvních.

---

³¹ ŠULOVÁ, L. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0877-4.

³² Srov.: KROPÁČOVÁ, J. *Výuka žáka s odlišným mateřským jazykem*. 1. vydání. Olomouc :

Univerzita Palackého Olomouc, 2006. ISBN 80-244-1511-9.

Přechodné rozdíly v řečovém vývoji bilingvních dětí můžeme sledovat pouze kolem druhého roku života, kdy jejich paměťová kapacita ještě není tak velká a přechodně se tedy může zdát, že tyto děti mají oproti monolingvním menší slovní zásobu. Je to dáno zejména tím, že se učí jazyk od různých lidí a některá slova znají tedy pouze v jednom jazyce a ve druhém ne. Tyto rozdíly však postupně mizí a s počátkem školní docházky odezní úplně.³³ Počítání slovní zásoby u bilingvních dětí je ovšem také velmi problematické. Vždy záleží na tom, počítá-li se jen jeden jazyk, či zda se počítá slovní zásoba obou jazyků dohromady. V tom případě dosahují bilingvní děti stejného počtu slov jako děti monolingvní.

Při řečovém vývoji bilingvních dětí záleží na tom, v jakém věku se začnou učit druhý jazyk a jakou strategií při osvojování jazyků rodiče (pečovatelé) používají. V následující kapitole se tedy zaměřím na typy bilingvních dětí podle toho, v jakém věku s bilingvismem začínají.

3.3 Typy bilingvních dětí podle času, kdy se začínají učit druhý jazyk

Časný bilingvismus

Nejčastější typ dvojjazyčnosti je ten, kdy dochází k osvojování obou jazyků souběžně již od narození. Tento typ nazýváme časný bilingvismus nebo také bilingvismus simultánní.³⁴ Podle odborníků se nijak významně neliší období prvních slov u dětí bilingvních a monolingvních. Neshody však již panují v tom, zda bilingvní děti prochází v počátečním vývoji řeči stádiem používání obou jazyků dohromady. Část odborníků zastává názor, že všechny bilingvní děti tímto stádiem projdou, někteří naopak, že toto stádium nastane jen při strategii „jeden rodič, jeden jazyk“ (viz dále).

---

³³ Srov.: GROSJEAN, F. *Life with two languages. An introduction to bilingualism*. USA: Harvard University Press

³⁴ Srov. ŠULOVÁ, L. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Karolinum. 2005. ISBN 80-246-0877-4.

Pozdní bilingvismus

Jako sukcesivní neboli pozdní bilingvismus nazýváme typ dvojjazyčnosti, kdy si dítě nejprve osvojí jazyk, kterým hovoří oba rodiče (přestože je mateřský pouze pro jednoho z nich) a teprve později jazyk druhý, který je používán ve škole nebo druhým z rodičů.³⁵

I dítě, které si osvojuje druhý jazyk až později přitom může dosáhnou stejné jazykové úrovně jako dítě, které je bilingvní od narození a stát se také bilingvní. Samozřejmě opět záleží na tom, jakou strategii při výchově rodiče používají a jak důsledně ji dodržují. Při tom je pro tento typ dvojjazyčnosti také typické, že dítě nejprve užívá gramatická pravidla a slova prvního jazyka, který je pro něj silnějším. To však postupně mizí.

Děti při tomto typu dvojjazyčnosti využívají strategii, kdy kladou menší důraz na obsah a gramatiku jazyka, ale snaží se nejdříve vytvořit sociální kontakty, na obsah komunikace se začnou zaměřovat až později. Pokud již navázaly sociální kontakty a jsou schopné komunikovat, začnou se učit i nová slova. Na gramatiku a celkovou správnost svého projevu se zaměřují až nakonec.³⁶

3.4 Dvojjazyčné vzdělávání (školní bilingvismus)

Je patrné, že problematika dvojjazyčnosti úzce souvisí se vzděláváním. Existuje celá řada způsobů dvojjazyčného vzdělávání, lišících se v závislosti na množství faktorů (bilingvální vzdělávání a výchova v rámci rodiny, předškolní bilingvální výchova, bilingvální vzdělávání v cizojazyčných školách, bilingvální

---

³⁵ Srov.: ŠULOVÁ, L. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0877-4.

³⁶ GROSJEAN, F. *Life with two languages. An introduction to biligualism*. USA: Harward University Press

vzdělávání neslyšících jako jazykové menšiny, bilingvální vzdělávání etnických či kulturních jazykových menšin na území cizího státu atd.)

Vzhledem k rozsahu této práce se omezím pouze na problematiku formálního dvojjazyčného vzdělávání jazykových menšin v rámci cizího státu prostřednictvím speciálních institucí (škol).

Při komunikaci menšin s okolím si v tomto případě vzájemně konkurují menšinový jazyk, používaný minoritou, s jazykem oficiálním, většinovým. Jazykovou menšinu může v rámci jednoho státu tvořit:

- a) skupina přistěhovalců, jejichž jazyk je rozdílný s jazykem většiny,
- b) skupina jedinců, jejichž území se stalo součástí většího politického celku a jazyk většiny je jejich oficiálním vzdělávacím jazykem,
- c) cizí státní příslušníci či skupiny obyvatel krátkodobě pobývajících na území cizího státu,
- d) neslyšící lidé, jejichž vizuálně-motorický jazyk znakový je odlišný od většinového audio-orálního jazyka mluveného.

Různé typy dvojjazyčných vzdělávacích programů určených pro vzdělávání jazykových menšin se zaměřují na podporu dvojjazyčnosti – souběžné vzdělávání v obou jazycích – s důrazem kladeným na její udržení, nebo naopak upřednostňují asimilaci minoritního mluvčího k většinovému jazyku. Uveďme si zde pro přehlednost základní klasifikaci těchto vzdělávacích programů, jejímž autorem je J. Fishman³⁷:

- 1) **Přechodný bilingvismus:** Menšinový jazyk je užíván do té doby, než znalosti dítěte dosáhnou takové úrovně, že může být vzděláváno většinovým jazykem.
- 2) **Jednogramotný bilingvismus:** Oba jazyky jsou rozvíjeny v oblasti produkce a percepce řeči, gramotnost je však podporována pouze u většinového jazyka.

---

³⁷ Srov.: ARNBERG, L. *Bilingual Education for Preschool Children*. Linköping 1983. s 11-12

3) **Částečný bilingvismus:** V obou jazycích je rozvíjena produkce a percepce řeči i gramotnost, u menšinového jazyka se však omezuje pouze na oblasti, které se týkají minoritní komunity a kulturního dědictví.

4) **Kompletní bilingvismus:** U dětí jsou rozvíjeny oba jazyky ve všech oblastech (produkce a percepce řeči, čtení, psaní, myšlení). Výuka se také zaměřuje na znalosti reálií a kulturního dědictví společností, hovořících danými jazyky (tento typ vzdělávacího programu podporuje **bikulturismus**).³⁸

3.5 Přepínání kódů

Tento jev se vyskytuje spíše u dospělých bilingvních jedinců, ale protože je poměrně častý, ráda bych se o něm alespoň ve stručnosti zmínila. Jde o střídavé používání dvou jazyků v rámci jedné konverzace, a to podle určitých pravidel. Je důležité nezaměňovat pojem přepínání kódů a míchání jazyků (viz níže). Přepínání kódů umožňuje dospělým bilingvním jedincům vyjádřit některé složitější myšlenky nebo emoce v jazyce, který to umožňuje lépe, přičemž oba jazyky jsou kombinovány specifickým způsobem a zároveň tak, že neporušují gramatická pravidla ani jednoho z nich.³⁹

3.6 Míchání jazyků

Míchání jazyků je fáze v řečovém vývoji bilingvního dítěte, kdy dítě v rámci komunikace v jednom jazyce použije slovo či slova jazyka druhého. Obvykle vymizí s nástupem dítěte do základní školy.⁴⁰ Pro dítě je tento způsob komunikace výhodný, protože rodiče rozumí oběma jazykům a často mohou tento jev sami

---

³⁸ Dostupné na WWW: <http://ucjtk.ff.cuni.cz/publikace/23-02/kolikreci.htm>

³⁹ Srov.: KING, K., MACKEY, A. *The bilingual edge*. New York: Harper Collin Publisher. 2007

⁴⁰ Srov.: Tamtéž.

uplatňovat. Bránit dítěti v míchání jazyků je zcela zbytečné, protože postupně samo odezní.⁴¹

Genesee shrnuje názory různých autorů na míchání jazyků takto:⁴²

1. k míchání jazyků dochází v období malé jazykové kompetence dítěte, kdy si při nedostatečné slovní zásobě v jednom jazyce „vypomáhá“ slovy z jazyka druhého.
2. dítě slova z druhého jazyka používá ke zdůraznění, protestu či upoutání pozornosti
3. důvodem k míchání jazyků je proces socializace, dítě od rodičů „přebírá“ přepínání kódů

3.7 Tiché období

Toto období je typické zejména u dětí, které od narození druhým jazykem nemluví a začnou se s ním seznamovat např. až v mateřské škole, jde tedy o to, že dítě má v počátcích s druhým jazykem jen minimální kontakt. Navenek dítě v tomto období působí jako méně komunikativní, ve skutečnosti se však učí druhému jazyku a snaží se pochopit jeho užívání v nejrůznějších situacích.⁴³

---

⁴¹ HOUWER, A. *Two or more languages in early children*. Dostupné na WWW: <http://www.cal.org/resources/digest/earlychild.html>

⁴² GENESEE, F. *Bilingual First Language Acquisition in Perspective*. Clevedon: Multilingual Matters Ltd. 2006

⁴³ Srov.: KING, K., MACKEY, A. *The bilingual edge*. New York: Harper Collin Publisher. 2007

4. Strategie při výchově dětí ve dvojjazyčné rodině

Při výchově dětí ve dvojjazyčné rodině je velmi důležité, jak se rodiče shodnou na volbě vhodné strategie výchovy jejich dítěte. Prvním momentem je rozhodnutí, který jazyk či jazyky budou v rodině používat. Možnosti existují tři, rodina zvolí jazyk otce či matky nebo se rozhodne pro používání obou jazyků. V tom případě musí však zároveň určit strategii dvojjazyčné výchovy.⁴⁴

Jiná situace nastane v rodině, kde je mateřský jazyk pro rodiče společný, ale žijí v zemi, kde se používá jazyk jiný. Zde hraje roli několik faktorů, které rozhodují o tom, jaký jazyk či jazyky bude rodina při výchově používat:

- jazyk rodičů a oficiální jazyk země
- přijímání mateřského jazyka rodičů v zemi, kde nyní žijí (oblíbenost, prestiž)
- migrace rodiny
- úplnost rodiny
- komunikace mezi rodiči aj.⁴⁵

Při rozhodování o strategii výchovy si rodiče musí uvědomit, který jazyk a v jakých situacích bude pro dítě v budoucnu důležitý a zvážit možné změny v životě rodiny a co by znamenaly pro jazykový vývoj dítěte.⁴⁶

---

⁴⁴ Srov.: ŠULOVÁ, L. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0877-4.

⁴⁵ Tamtéž.

⁴⁶ Srov.: CUNNINGHAM-ANDERSSON, U., ANDERSSON, S. *Growing up with two languages*. London: Routledge, 1999

4.1 Typologie dvojjazyčných rodin

Přestože v mnohých dvojjazyčných rodinách dochází k situacím, kdy je jazyků používáno různými členy rodiny daleko více, pokusila se Romaine vytvořit následující typologii dvojjazyčných rodiny:⁴⁷

1. matka i otec hovoří každý svým jazykem
2. mimo domov se hovoří dominantním jazykem, v rodině jazykem nedominantním
3. v rodině se hovoří nedominantním jazykem bez podpory okolí (např. vietnamský pár žijící v ČR)
4. doma se hovoří každý z rodičů svým nedominantním jazykem bez podpory okolí (např. vietnamský otec, ukrajinská matka žijící v ČR)
5. rodilým mluvčím daného jazyka není ani jeden z rodičů a přesto vychovávají dítě bilingvně
6. více jazyky se hovoří v rodině i mimo ni (např. bilingvní rodiče v bilingvní zemi)

V každém z typu dvojjazyčné rodiny může ještě nastat jedna ze tří možných situací:⁴⁸

1. rodiče spolu mluví jazykem země, kde žijí
2. rodiče spolu mluví minoritním jazykem
3. každý rodič mluví na druhého jazykem, který používá i s dítětem

4.2 Typy strategií

Podle výše uvedených typů rodin a typů situací si každá rodina může zvolit mezi různými typy strategií. Nejčastěji jsou přitom používány strategie uvedené v následujících kapitolách.

---

⁴⁷ ROMAINÉ, S., *Bilingualism*. Oxford: Blackwell Publisher Ltd. 1995

⁴⁸ Srov.: BARRON-HAUWAERT, S. *Language Strategies for Bilingual families: The One-Parent-One-Language Approach*. New York: Multilingual Matters Ltd. 2004

4.2.1 Jeden člověk jeden jazyk

Tato strategie, nazývaná také někdy „Grammontovo pravidlo“⁴⁹ je obecně nejdoporučovanější a nejpoužívanější strategií při výchově ve dvojjazyčné rodině. Tato metoda v současnosti spíše nazývaná „OPOL“ je nejjednodušší pro rodiče, kteří hovoří každý svým mateřským jazykem. Dítě se tak naučí přirozeně oběma jazykům a na rodiče nejsou kladeny žádné specifické požadavky, neboť je pro ně používání mateřského jazyka přirozené.⁵⁰

V určitých případech mohou při užívání této strategie nastat problémy například tráví-li jeden s rodičů s dítětem podstatně více času než druhý (pracující otec, matka na mateřské dovolené). Může se stát, že dítě sice rozumí oběma jazykům, ale aktivně používá pouze jeden. Další možnou komplikací je nezvládnání jazyka jednoho nebo obou rodičů oběma rodiči. Rodiče pak často nerozumí tomu, o čem ten druhý s dítětem hovoří.⁵¹

Je-li jeden z mateřských jazyků rodičů při používání této strategie převažující, je doporučeno rozvíjet nedominantní jazyk čtením knih či navštěvováním sociálních skupin, kde je tento jazyk také používán.⁵²

4.2.2 Jeden jazyk doma, druhý mimo domov

Rodina žijící v zemi, kde se hovoří jiným jazykem než je jejich mateřský může velmi dobře uplatnit tuto strategii. Platí zde ovšem, že je důležité, aby

---

⁴⁹ Francouzský lingvista Grammont ji navrhl v roce 1902.

⁵⁰ Srov.: GROSEJEAN, F. *Life with two languages. An introduction to bilingualism*. USA: Harvard University Press. 1982

⁵¹ Srov.: CUNNINGHAM-ANDERSSON, U., ANDERSSON, S. *Growing up with two languages*. London: Rotledge. 1999

⁵² Srov.: BARRON-HAUWAERT, S. *Language Strategies for Bilingual families: The One-Parent-One-Language Approach*. New York: Multilingual Matters Ltd. 2004

dominantní jazyk, kterému se dítě učí mimo rodinu (škola, kamarádi, zájmové kroužky) nebyl používán doma. V rodině by měli nedominantním jazykem hovořit nejen rodiče s dítětem, ale i rodiče mezi sebou. Minoritní jazyk bude samozřejmě u dítěte dominantním především v prvních třech letech života, kdy tráví většinu času převážně v rodině. Při další socializaci dítěte mimo rodinu se však situace změní, dostane-li se dítě do prostředí, kde se používá oficiální jazyk země.⁵³

4.2.3 Nejdříve jeden jazyk, druhý později

Rodiče volící tuto strategii většinou mluví dvěma různými jazyky. Na dítě nejprve, zhruba do věku 3-4 let, hovoří méně dominantním jazykem, aby si dítě mohlo kvalitně osvojit jeho základy. Druhý jazyk, který je zároveň oficiálním jazykem země případně mateřským jazykem jednoho z rodičů a je proto dominantnější, začnou rodiče používat později.⁵⁴

4.2.4 Od narození střídání obou jazyků

Tato strategie nevyžaduje dodržování žádných striktních pravidel. V rodině se střídavě hovoří oběma jazyky v závislosti na lidech či situaci. Při používání této strategie se dítě stává bilingvním, jeden z jazyků je však málo dominantní, neboť je velmi těžké vyvážit rovnoměrně používání obou jazyků. Hovoří-li oběma jazyky pouze jeden z rodičů je použití této strategie naprosto nevhodné. Podle Barron-Hauwearta je tato metoda používána u méně vzdělaných lidí. Jsou však popsány i případy, kdy je tato metoda při dvojjazyčné výchově úspěšná.⁵⁵

4.2.5 Závislost jazyka na čase

---

⁵³ Srov.: KING, K., MACKEY, A. *The bilingual edge*. New York: Harper Collin Publisher. 2007

⁵⁴ Srov.: GROSEJEAN, F. *Life with two languages. An introduction to bilingualism*. USA: Harvard University Press. 1982

⁵⁵ Tamtéž.

Pravidla této strategie jsou přísná, ale především velmi nepřírozená a nebývá proto příliš úspěšná. Její použití spočívá v tom, že je pro každý jazyk vymezen předem dohodnutý časový úsek (víkend, všední dny, ráno nebo večer). Spíše než v rodinách se s jejím použitím můžeme setkat u dvojjazyčných škol.⁵⁶

4.3 Dítě neodpovídá „správným“ jazykem pro danou situaci

Jak již bylo řečeno, strategie dvojjazyčné výchovy mají svá pravidla. Samozřejmě že děti je často vědomě či nevědomě porušují. Norská vědkyně E.Lanzová proto sestavila pět strategií, které rodiče používají při porušení pravidel dané strategie dvojjazyčné výchovy:⁵⁷

1. rodič předstírá, že nerozumí – vyžaduje po dítěti objasnění dané situace, předstírá, že vyřčenému neporozuměl
2. rodič se ptá tak, aby dítě muselo odpovédět ve správném jazyce
3. rodič zopakuje po dítěti slovo ve „správném“ jazyce, nenutí je však aby se opravilo
4. rodič nevěnuje chybě pozornost
5. rodič změní jazyk společně s dítětem

Ani jedna z těchto strategií není univerzálním postupem v určité situaci. Rodiče je používají podle toho, jakou zvolili strategii výchovy i podle reakcí dítěte a okolností dané situace.⁵⁸

---

⁵⁶ Srov.: ŠULOVÁ, L. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0877-4.

⁵⁷ LANZA, E. *Language Mixity in Infant Bilingualism. A sociolinguistic Perspective*. New York: Oxford University Press. 1997

⁵⁸ Srov.: BARRON-HAUWAERT, S. *Language Strategies for Bilingual families: The One-Parent-One-Language Approach*. New York: Multilingual Matters Ltd. 2004

4.4 Možné komplikace a výhody výchovy ve dvojjazyčné rodině

Dvojjazyčná výchova poskytuje dítěti řadu výhod, které může zužitkovat ve svém budoucím životě a které do značné míry převažují nad nevýhodami. Mezi jednoznačné výhody dvojjazyčné výchovy můžeme zařadit například:⁵⁹

Širší rodinné vztahy a vazby

Jsou-li mateřské jazyky obou rodičů odlišné, může dítě v těchto jazycích komunikovat a vytvářet tak osobitou vazbu s každým z rodičů. Velkou výhodou je i to, že pochází-li rodiče z odlišných kultur, dítě je od narození seznamováno s tradicemi, zvyky a kulturou každého z rodičů vždy v jeho rodném jazyce. Neopomenutelné jsou také vztahy k prarodičům, které jsou pro dítě velmi podstatné a pokud je dítě bilingvní, mizí jazyková bariéra.

Četba a psaní

Literatura v originálním znění je nenahraditelnou součástí každé kultury. Bilingvní dítě porozumí z literatury tradicím, myšlení a chování dané kultury ještě lépe.

Dvě kultury

Dítě má přístup ke kulturám, které mohou být i značně rozdílné a pro cizince nepostižitelné. Každá kultura má svá specifika, která vyžadují znalost jazyka a s ním i způsobu myšlení, aby mohla být člověku poznatelná.

Tolerance

Širší kulturní přehled a zkušenosti umožňují jedinci větší toleranci k rozdílům v náboženství, kultuře a zvykům.

Myšlení

Konkrétní výhody ve sféře myšlení přináší dvojjazyčnost zejména v čtyřech hlavních oblastech:

---

⁵⁹ Srov.: KING, K., MACKEY, A. *The bilingual edge*. New York: Harper Collin Publisher. 2007

<i>Oblasti myšlení</i>	<i>Výhody pro bilingvní jedince</i>
Tvořivé myšlení	Více slov pro každý pojem, slova ze dvou jazyků mají mírně rozdílný význam → rozvoj pružnějšího myšlení.
Vnímavost	Bilingvní jedinci jsou nuceni používat správný jazyk vůči konkrétním osobám → k potřebám posluchače jsou vnímavější.
IQ	Podle různých výzkumů z různých zemí bylo prokázáno, že bilingvní jedinci mají lepší výsledky IQ testů.
Čtení	Díky nutnosti zaměřením se méně na zvukovou stránku, více na význam slova → výhoda v prvopočátcích výuky čtení.

Sebeúcta

Ne každý má schopnost hovořit s lidmi ve více jazycích. Tato schopnost přirozeně přecházet z jednoho jazyka do druhého a hovořit tak s různými lidmi zvyšuje u dětí víru ve vlastní schopnosti a posiluje jejich sebeúctu.

Identita

Jazyk je spojovacím článkem mezi příslušníky jednotlivých národů, ať už jsou kdekoli na světě. Jedinec tak může i mimo svou vlast pociťovat hrdost na svůj jazyk a to dokonce i nepoužívá-li ho aktivně.

Vzdělávání

Podle některých výzkumů mají bilingvní děti lepší výsledky ve výuce a při testech a zkouškách jsou schopny podávat vyšší výkony.

Snazší výuka třetího jazyka

Stále více výzkumů v Evropě potvrzuje, že bilingvní osoby se snáze učí další jazyk. Nejnovějším příkladem jsou děti ze zemí, jako je Nizozemsko, Dánsko či Finsko, které často hovoří bez potíží třemi, čtyřmi či pěti jazyky. Dalším příkladem je Baskicko, kde je stále běžnější učit se baskičtinu, španělštinu a angličtinu.⁶⁰

---

⁶⁰ Srov.: ŠATAVA, L.: *Jazyk a identita etnických menšin*. Praha, Cargo Publisher o.s. 2001. s.122

Práce

Osoba hovořící dvěma jazyky bude mít výhledově pravděpodobně větší výběr na trhu práce. Bilingvní lidé jsou ve stále stoupající míře potřební ve sféře maloobchodu, turismu, dopravy, styku s veřejností, bankovníctví a úřednictví, překladatelství, marketingu a obchodu, práva a vyučování. Být dvojjazyčný sice automaticky nezaručuje obživu, ale dotyčný tak při hledání pracovního místa disponuje cennou dovedností navíc.⁶¹

Je samozřejmé, že dvojjazyčná výchova může přinášet i různé komplikace. To, jaké výhody či komplikace dvojjazyčnost přináší je závislé zejména na věku dítěte. Frustrující pro děti, zejména v batolecím věku je, že se pro všechny pojmy musí učit dvě slova a v pozdějším období i systémy skládání slov, což může vyvolat u dítěte přechodnou frustraci. Pokud však již dítě zvládlo základy obou jazyků, komplikace a nevýhody dvojjazyčnosti postupně mizí a dítě pocítuje již spíše jen výhody.⁶²

Komplikací při dvojjazyčné výchově může být dominance jednoho jazyka. Znevýhodnění jednoho z jazyků nastává tehdy, hovoří-li jím s dítětem pouze jeden rodič a nikdo jiný a zároveň tento rodič mluví svým mateřským jazykem pouze s dítětem. Zde nastává vysoká pravděpodobnost, že rodič již něco ze svého jazyka zapomněl, chybuje nebo některé pojmy nezná.⁶³

Dalším, podstatně závažnějším problémem je případ, kdy dítě nezvládne ani jeden z jazyků dobře. Jev se nazývá semilingvismus a může vést až k emočním poruchám dítěte, zejména nedokáže-li správně verbálně své emoce vyjádřit ani v jednom z jazyků.⁶⁴ Tento názor je však v současnosti většinou spíše odmítán,

---

⁶¹ Tamtéž s.121 - 123

⁶² Srov.: CUNNINGHAM-ANDERSSON, U., ANDERSSON, S. *Growing up with two languages*. London: Rotledge. 1999

⁶³ Srov.: BARRON-HAUWAERT, S. *Language Strategies for Bilingual families: The One-Parent-One-Language Approach*. New York: Multilingual Matters Ltd. 2004.

⁶⁴ Srov.: CUNNINGHAM-ANDERSSON, U., ANDERSSON, S. *Growing up with two languages*. London: Rotledge. 1999

dominance jednoho z jazyků a horší znalost druhé (menší slovní zásoba, gramatické chyby) neznamená nekompetentnost v hůře osvojeném jazyce.⁶⁵

Dalším z faktorů, které mohou dvojjazyčnou výchovu zkomplikovat jsou události jakými je například stěhování, rozvod, nebo například smrt jednoho z rodičů. Tedy situace, při kterých je obtížné jeden z jazyků zachovat. Tyto situace vždy vyžadují přehodnocení a vytvoření nových strategií dvojjazyčné výchovy.⁶⁶

Zkomplikovat dvojjazyčnou výchovu mohou také neshody v rodině, které se týkají volby strategií, výběru jazyků (ve vícejazyčném prostředí). Dokonce i shodnou-li se předem rodiče na vhodné strategii vyhovující danému rodinnému prostředí, mohou nastat nepředvídané situace, které vedou k neshodám a donutí rodiče strategii či volbu jazyka změnit (např. nezvládnutí jednoho z jazyků může u rodiče, který daným jazykem na dítě mluví vyvolat negativní emoce a pocit selhání).⁶⁷ Dalšími problémy tohoto typu mohou být mezigenerační konflikty ohledně výběru jazyka či nesouhlas např. učitelů s dvojjazyčnou výchovou.

Ani dvojjazyčná výchova však není vhodná a doporučovaná ve všech rodinách. Příkladem mohou být rodiny s dětmi se zvláštními potřebami. Děti s poruchami řeči, neslyšící či artistické mohou mít s dvojjazyčnou výchovou problémy, které nutí rodinu přejít k výchově monolingvní. S tím však zase mohou mít problémy rodiče či další členové rodiny. Situaci v rodině s dítětem se zvláštními potřebami je proto třeba posuzovat individuálně.⁶⁸

---

⁶⁵ Tamtéž.

⁶⁶ Srov.: BARRON-HAUWAERT, S. *Language Strategies for Bilingual families: The One-Parent-One-Language Approach*. New York: Multilingual Matters Ltd. 2004

⁶⁷ Srov.: KING, K., MACKEY, A. *The bilingual edge*. New York: Harper Collin Publisher. 2007

⁶⁸ Tamtéž.

Závěr

Má bakalářská práce je jakýmsi teoretickým vhladem do problematiky, která v naší republice nebyla v letech 1945-1989 příliš běžná. Na počátku 20.století jsme se však mohli s dvojjazyčností setkat i u nás a to především v oblasti tehdejších Sudet. Po roce 1989 se opět fenomén bilingvismu dostává do popředí i v České republice, přestože zatím neexistuje mnoho odborných prací a výzkumů na toto téma, které by vypracovali čeští autoři. Materiály pro svou práci jsem musela proto čerpat především ze zahraničních zdrojů.

V této bakalářské práci jsem se zabývala problematikou bilingvismu zejména u dětí v období předškolního věku. Čerpala jsem ze svých osobních zkušeností, které mám s výchovou dětí v zahraničí a z odborné literatury, která je na toto téma dostupná.

Na vývoji společnosti v posledních desetiletích je patrné, že je stále modernější a potřebnější učit děti cizím jazykům. Ideálem je rodina, kde alespoň jeden z rodičů hovoří některým ze světových jazyků a dítě je tak odmala vychováváno ve dvojjazyčném prostředí. Je pravdou, že jedinec, který výborně ovládá více jazyků najde lepší uplatnění a jeho kariéra bude pravděpodobně příznivá. Je však také důležité uvědomit si, že ne každý dvojjazyčnou výchovu zvládne a dokáže si dva a více jazyků osvojit v plné míře. V těchto případech může docházet až

k narušení psychického stavu. Rodiče i pedagogové, kteří se ve své praxi rozhodnou uplatňovat dvojjazyčnou výchovu, by si měli nejprve velmi dobře uvědomit pozitiva i negativa, které tento způsob výchovy přináší. Dvojjazyčná výchova zajisté klade zvýšené požadavky nejen na samotné dítě, ale na všechny, kteří se na ní rozhodnou podílet. Důkladné seznámení se s problematikou bilingvismu, strategiemi dvojjazyčné výchovy i důkladné pochopení pozitiv i negativ, která bilingvní výchova přináší by proto mělo být prvořadým zájmem všech, kteří se pro bilingvní výchovu rozhodnou.

Seznam zdrojů.

Tištěné zdroje:

ALLEN, E.K., MAROTZ, R.L. *Přehled vývoje dítěte od prenatálního období do 8 let*. Praha: Portál. 2002. ISBN 978-80-7367-421-2.

ARNBERG, L. *Bilingual Education for Preschool Children*. Linköping 1983.

ATKINSON, E. *Psychologie*. Praha: Portál. 2003. ISBN 80-7178-640-3.

BARRON-HAUWAERT, S. *Language Strategies for Bilingual families: The One-Parent-One-Language Approach*. New York: Multilingual Matters Ltd. 2004.

CUNNINGHAM-ANDERSSON, U., ANDERSSON, S. *Growing up with two languages*. London: Routledge. 1999.

DANNETT, D.C. *Druhy myslí. K pochopení vědomí*. In. VYBÍRAL, Z. *Psychologie lidské komunikace*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-291-2.

DITRICHOVÁ, J., PAPOUŠEK, K. a kol. *Chování dítěte raného věku a rodičovská péče*. Praha: Grada. 2004.

GENESE, F. *Bilingual First Language Acquisition in Perspective*. In McCardle, P., Hoff, E., *Childhood Bilingualism. Research on Infancy through School Age*. Clevedon: Multilingual Matters Ltd. 2006.

GROSJEAN, F. *Life with two languages. An introduction to bilingualism*. USA: Harvard University Press. 1982.

KING, K., MACKEY, A. *The bilingual edge*. New York: Harper Collins Publisher. 2007.

KROPÁČOVÁ, J. *Výuka žáka s odlišným mateřským jazykem*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého Olomouc, 2006. ISBN 80-244-1511-9.

LANGMEIER, L., LANGMEIER, M., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie s úvodem do vývojové neurofyziologie*. Praha : H&H, 1998. ISBN 80-86022-37-4.

LANZA, E. *Language Mixing in Infant Bilingualism. A sociolinguistic Perspective*. New York: Oxford University Press. 1997

LYNCH, CH., KIDD, J. *Cvičení pro rozvoj řeči*. Praha: Portál. 1997. ISBN 80-7367-699-5

NAKONEČNÝ, M. *Encyklopedie obecné psychologie*. Praha: Academia. 1997. ISBN 80-200-0625-7

ROMAINE, S., *Bilingualism*. Oxford: Blackwell Publisher Ltd. 1995.

RUSSELL, B. *Zkoumání o smyslu a pravdivosti*. Praha: Academia. 1975.

SKUTNABB-KANGAS, T. *Bilingualism or Not: The Education of Minorities*. Clevedon. 1984.

STERNBERG, J. *Kognitivní psychologie*. Praha: Portál.2002.

ŠATAVA, L.: *Jazyk a identita etnických menšin*. Praha, Cargo Publisher o.s. 2001. ISBN 978-80-86429-83-0.

ŠULOVÁ, L. *Specifický vliv otcovské a mateřské mluvy v počátcích řečového vývoje*. *Československá psychologie*, 50, 4 , s. 327 – 342. 2006.

ŠULOVÁ, L. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Karolinum. 2005. ISBN 80-246-0877-4.

VYBÍRAL, Z. *Psychologie lidské komunikace*. Praha: Portál. 2000. ISBN 80-7178-291-2

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. Praha: Portál .2000.ISBN 80-246-0956-8

VÁGNEROVÁ, M. *Dětství in Vývojová psychologie I dětství a dospívání*. 1. vydání. Praha : Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8.

Elektronické zdroje:

HOUWER, A. *Two or more languages in early children*. [online] Dostupný z WWW: <http://www.cal.org/resources/digest/earlychild.html>

ŠTEFÁNIK, J. *Bilingvizmus*. [online] Dostupný z WWW: <http://staryweb.fphil.uniba.sk>

<http://vyuka.jazyku.cz/l.php?id=186>

<http://ucjtk.ff.cuni.cz/publikace/23-02/kolikreci.htm>